

דפים ז - ח

טו. א. מהי הגדרתה של קרקע 'עדית' או 'בינונית' לתשלומין – האם ביחס לשאר קרקעותיו או ביחס לקרקעות דעלמא?

ב. איזו קרקע גובים בעלי חובות את חובם ואשה את כתובתה?

לדברי רבי ישמעאל – שמים 'עדית' בקרקעותיו של הניזק.

ובאופן שמיים בשל מזיק [כגון שאין לו כעדיית של ניזק אלא פחות ויותר ממנה, כנ"ל] – משערים בשלו ולא בשל עולם (עפ"י חדושי הראב"ד – דאליבא דר' ישמעאל לא נסתפקו כלל).
לדברי רבי עקיבא, שאל רב שמואל בר אבא באקרוניא מרבי אבא, האם שמים בשל מזיק או בשל עולם (ושאמר הכתוב מיטב שדהו – למעט של ניזק, אבל לא למעט של עולם). ואמר לו: בשלו הם שמים (שדהו).

במקום אחר (כתובות קי.) תלו זאת במחלוקת רב נחמן ורב ששת. וקיימא לן הלכה כרב נחמן בדינים, שבשלו הם שמים (רי"ף ר"ח רא"ש ותוס' וש"פ).

הלכך אפילו שוה זיבורית שלו כעדיית דעלמא – המזיק משלם מעדיית שלו (רש"י). וכן לאידך גיסא, אם יש לו רק 'בינונית' (דעלמא) ו'זיבורית' – מבואר בגמרא שבעל חוב משלם מזיבורית, שהואיל ובשלו הם שמים, נעשית הבינונית כעדיית ויידחה המלוה אצל זיבורית [מלבד אם היתה לו בשעת החיוב עדית ומכרה – כבר נשתעבדה הבינונית למלוה]. ולפי אפשרות אחת אמרו לתלות בנידון זה מחלוקת הברייתות. אך פירשו גם באופנים אחרים.

אין לו למזיק אלא קרקע בינונית או זיבורית ויש לו כספים – למאן דאמר בשלו הם שמים, יכול לשלם מהטובה ביותר שאצלו. ולרבי ישמעאל שאמר בשל ניזק – ישלם כסף (עפ"י תוס' ו: ד"ה כגון).

ודעת הרמ"ה שאם יש לו דמים, לעולם חייב לשלם דמים ולא נכסים אחרים. וכן דמים ומטלטלים – חייב ליתן כספים. וכן אם יש לו מטלטלין וקרקעות – צריך ליתן מטלטלים (נמוקי יוסף). ויש חולקים וסוברים שביד המזיק לשלם אפילו סובין או קרקעות, גם אם יש לו דמים (ע' חדושי אנשי שם בשם רא"ש ותוס'; רי"ד ורי"א¹. ונחלקו הפוסקים להלכה – ע' חו"מ תיט, א ובסמ"ע וש"ך).

ב. בעלי חובות דינם בבינונית (שלא תנעול דלת בפני לווים. עולא). כתובת אשה – בזיבורית (שיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא. גטין מט:). רבי מאיר אומר: בבינונית. (שם). ומבואר בגמרא שבשל המשלם הם שמים ולא בשל עולם, כבניזקין.

היו לו עדית וזיבורית – בעל חוב וכתובת אשה גובים מהזיבורית.

בינונית וזיבורית – כתובה מזיבורית. בעל חוב; אם בשלו הם שמים – בזיבורית, שנעשתה בינונית שלו 'עדית' ועל כן יכול לדחותו לזיבורית. ואם בשל עולם, ובינונית שלו כבינונית דעלמא – גובה מבינונית. היתה לו בזמן ההלואה עדית ומכרה – לדברי הכל גובה מבינונית.

א. לפרש"י, לתנא דברייתא אחת – לפי אפשרות אחת בגמרא – בעל חוב דינו בזיבורית כפי דינו מדאורייתא. והתוס' חולקים ומפרשים שאותו תנא חולק וסובר שגובה מזיבורית רק כשאין לו עדית אלא בינונית וזיבורית.

- לפירוש הראב"ד, כשיש לו רק בינונית וזיבורית, לפי תנא אחד אפילו אם בשלו הם שמים – גובה מבינונית, כי רק מעדית ממש תקנו שלא יגבה כדי שלא יקפוץ אדם וילווה לחברו כדי ליטול העדית, משא"כ בזה. ואולם אין הלכה כאותו תנא.
- ב. לפי כמה דעות בעל חוב גובה בבינונית מדין תורה (ערי"ף ורא"ש גטין מח: בפירוש דברי רבי שמעון. ומשמע שכן נקטו להלכה. וכן דעת הירושלמי שם ה,א – דלא כהרמב"ם מלוה ולוה יט,א והראב"ד בחדושי). ויש אומרים שלדעת תנאים זו דינו מהתורה בעדית אלא שחכמים תקנו בבינונית, כדי שלא יקפוץ וילונו (ע' מאירי ונמו"י).
- ג. כשיש לבעל חוב דמים, לדעת ר"ת (בתוס' ט.) ורמ"ה ואו"י ורשב"א (ב"ב צב: ובתשובה ח"ג מג) ורא"ש (ה) וריא"ז (א,לב) חייב לפרוע לו דמים. [ואם אומר: אין לי מעות אלא קרקע, כתב האו"י שנראה שאין יכול להשביעו על כך]. וכשאין לו מעות ונותן לו מטלטלים, נותן בשומא שיוכל המלוה למוכר מיד אפילו בביתו, בלא חיזור בעיירות ובשווקים כדי למכרם, שאל"כ נעלת דלת בפני לווים (רא"ש ו"ש פ.).
- וכן הדין במקח טעות. ויש חולקים במקח מפני שאין שם סברת נעילת דלת או מפני שהריהו כמזיק ואינו כהלואה שנתן על דעת פירעון מעות (עתוס' ורשב"א ב"ב צב: תוס' ט. סד"ה משהחזיק ובהגר"א; רא"ש ה; שיטמ"ק ב"ק מו: שתי דעות ברמ"א חו"מ סוס"י רלב).
- בעל חוב שאין לו דמים ובא לפורעו בקרקע, נחלקו הראשונים האם רשאי המלוה לסרב לגבותה ולהמתין עד שיודמנו ללווה מעות, אם לאו. ולזה נוטה דעת הרשב"א (בתשובה ח"ג מג).
- לדעת הרי"ד, אם יש לבע"ח מטלטלין, עליו לטרוח ולמכרם ולהביא מעות ללווה. והריא"ז חלק.

דף ח

- טז. מי שהיו עליו נזקין ובעלי חובות וכתובת אשה, ומכר קרקעותיו, כיצד סדר הגבייה באופנים דלהלן?
- מכר מקצת מהקרקעות ושייר מקצתן אצלו.
 - מכר כל קרקעותיו, טובות וגרועות, לאדם אחד או לכמה.
 - מכר קרקעותיו לאחד והעדית באחרונה, והלוקח מכר בינונית וזיבורית ושייר העדית לפניו.
 - מכר הלוקח עדית ושייר בינונית וזיבורית.
 - מכר כל שדותיו לאחד כאחת, והלוקח מכר שדה אחת לאחר.
- א. מי שהיו עליו נזקין ובעלי חובות וכתובת אשה, ומכר מקצת מקרקעותיו ושייר מקצתם – מבואר בסוגיא שכולם גובים ממה ששייר, בין שהיתה עדית בינונית או זיבורית, שאין גובים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין.
- יש אומרים שהדבר תלוי במחלוקת אמוראים בגטין (ג.) האם נפרעים מן היתומים – וכן מהלקוחות – בעידית אם לאו. ויש מי שפסק כרבא שם שנפרעים, ולדבריו גובים מהעדית שאצל הלקוחות (רו"ה). ויש אומרים שהכל מודים בלקוחות שאין גובים מהם, משום תקנת השוק (עפ"י ראב"ד ורבנו יונה).
- ב. מכר כל קרקעותיו לאחד או לשלשה בני אדם בבת אחת (כלומר ביום אחד, במקום שאין כותבים שעות

בשטר) – כולם נכנסו תחת הבעלים. ומגבים לנוקין מן העדית, ולבעלי חובות מבינונית, ולכתובת אשה מזיבורית.

זה שגובים הנוקין מן הלקוח, למאן דאמר מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר [וכן הלכה. או"ז ועוד] – דוקא כשעמד בדין ונתחייב (ראשונים), או שכתב לו בשטר או שקנו מידו. ומדובר כשנתברר שלא פרעו (רמ"ה). והרשב"א צדד לומר שנוקין הואיל ויש להם קול – גובים ממשועבדים כמלוה שבשטר.

מכר בזה אחר זה ללקוחות שונים – כולם גובים מהאחרון (שאלו שלפניו אומרים: הנחתי לך מקום לגבות הימנו). אין לו די להגבות – גובה משלפניו. אין לו – גובה משלפני פניו.

אם באו כולם בבת אחת – כל הקודם בחיובו (בשטר או בנזק) גובה מן האחרון תחילה. ואם נזקין קדמו – גובה מן האחרון אפילו היתה זיבורית, ובע"ח וכתובה משלפניו אפילו היא עדית (ריב"א). ונראה שאם רוצה שלא לגבות אלא ממתין עד שאחרים יגבו – אין מונעים אותו (כן צדד במנחת שלמה אלא שהעיר מלשון הרא"ש).

ואם יפייסו הנוקין את הלקוח הראשון שיניחם לגבות תחילה מן העדית – אין לבעל חוב ולאשה יכולת טענה כלפם לאמור כבר נסתלק שעבודך ממנו (רא"ש).

מכר בזה אחר זה לאדם אחד, אם לקח זיבורית באחרונה – יכול לדחות את כולם לזיבורית, שאומר 'הנחתי לך מקום לגבות'. לקח עדית באחרונה – מגבה כל אחד כדינו, ואין בע"ח וכתובה גובים מן האחרונה [שאותה הניח אצל המוכר לגבות הימנה], מפני שיכול לומר: אי אפשרי בתקנת חכמים שתקנו לטובתי שלא להגבות ממשועבדים במקום שיש בני חורין.

אפילו אם אינו טוען כן בפירוש, אנו טוענים כן בשבילו (רא"ש).

במהלך הסוגיא מובאת טענה שאפילו הנוקין לא יגבו מן העדית, שיכול לומר להם, אם לא תסתפקו בבינונית אחזיר את הזיבורית למוכר ותצטרכו לגבות הימנה. ורק אם מת המוכר אין לו טענה זו, מאחר ואין היתומים משועבדים לפרוע קרקע שקנו לאחר מות אביהם.

א. יש אומרים שסברא זו קיימת גם למסקנא [ומה שאמרו בברייתא שהנוקין גובים מן העדית – בשמת המוכר], אבל בלאו הכי יכול להחזיר שטר הזיבורית למוכר וכולם יגבו ממנה (עפ"י ראב"ד רז"ה טור ורמ"א קיט, ה). והרא"ז הוסיף שאפילו יש לו זיבורית משלו, יכול לבוא בטענה זו שימכרנה לחייב.

ויש אומרים שלפי המסקנא אין זו טענה אלא שאם אמנם נתן את הזיבורית למוכר – כולם גובים ממנה (רמב"ן עפ"י ר"ף ר"ח ורב האי גאון. וכן צדד הרשב"א. וכן נקט בתו"ח לעיקר, עפ"י הרמב"ם הרי"ף והשו"ע).

ב. עוד נחלקו הראשונים, האם טענה זו בכוחה להדחות את בעלי החובות לזיבורית (עפ"י רשב"א רא"ש טור ריא"ז ורמ"א. ואפילו אם לא טען בעצמו – אנו טוענים עבורו. רא"ש) או רק לדחות את הנוקין לבינונית, אבל אם בא להגבותם זיבורית אומרים לו: כאשר תחזיר. כלומר כל עוד לא החזרת הזיבורית למוכר, נגבה כדיננו (עפ"י תוס' [וכ"מ ברש"י], רז"ה, הג"א ונמוק"י).

ג. מכר קרקעות לאחד והעדית באחרונה, והלוקח מכר בינונית וזיבורית ושייר עדית לפניו – כולם גובים מן העדית, שהרי היא האחרונה שקנה הלכך נשתעבדה, ואין יכול לדחותם אצל בינונית וזיבורית שהרי אינם אצלו.

ד. מכר הלוקח את העדית ושייר בינונית וזיבורית. סבר אב"י לומר שכולם גובים מן העדית מפני שלקחה באחרונה והרי היא נשתעבדה. אמר לו רבא: מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו (גם כשמכר שלא באחריות. ראב"ד). הלכך כמו שהיה הוא זכאי לדחותם מן העדית לגבות כל אחד כדינו [בטענת אי אפשר בתק"ח], כך הלוקח השני יכול לדחותם.

ה. מכר כל שדותיו לאחד ומכר הלוקח שדה אחת ללוי, אמר רבא: בעל חוב של המוכר, רצה מזה גובה רצה מזה גובה [ואין כאן טענת 'הנחתי לך מקום לגבות' שהרי כל הקרקעות משועבדים]. ופירשו: דוקא כשמכר הראשון כשלא שייר בינונית אצל הלוקח הראשון, אבל לקח עדית וזיבורית או אפילו לקח בינונית אלא ששייר אחרת – יכול לדחותו אצל הראשון (שאומר: כשם שהראשון היה יכול לדחותך אצל הבינונית האחרת, כך העביר זכות זו אלי. עתוס').

א. כששייר אצל הראשון עדית וזיבורית, יכול לגבות מהראשון רק מהזיבורית (רא"ש ועוד). ואם שייר רק עדית, נראה שיכול ליקח אותה ממנו ואין לבעל חוב לטרוח ולחזור אחר לקוחות אחרים (כן הסיק הרא"ש. וכ"ה בשו"ע קיט ובש"ך. ואם יש שם גם גזיקין ואין בעדית כדי שניהם, נחלקו אחרונים האם יש זכות קדימה לגזיקין לגבות מן העדית, אם לאו).
ורש"ל חולק וסובר שלעולם אי אפשר לו לגבות עדית מהראשון.
והריא"ז כתב לאידך גיסא, שאפילו יש לו זיבורית – יכול לגבות מהעדית, מפני שהיתה לו בינונית בשעת החיוב ומכרה. (וע' תפארת שמואל).

ב. יש שהעמידו דברי רבא כשלוקח הראשון מת, אבל בלאו הכי אין גובים אלא מהראשון [זיבורית], כי השני יכול לומר, כשם שהראשון יכול לדחותך לזיבורית [בטענת החזרת השטר למוכר] כך מכר לי כל זכות שבידו (עפ"י תוס' כתובות צב: ריא"ז. והרמב"ן חולק).

יז. ראובן מכר שדה לשמעון, ובא בעל חוב של ראובן לטרוף משמעון, האם ראובן זכאי לדון עמו או שמא אומר לו בעל החוב: לאו בעל דברים דידי את?

אמר אב"י: ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות, ובא בעל חוב של ראובן וטרף משמעון, בדין הוא שראובן זכאי לדון עם בעלי החובות [ובינתים נשארת הקרקע ביד שמעון. עפ"י ר"י מלוניל], ואין להם טענת 'לאו בעל דברים דידי את', שהרי שמעון חוזר עליו. ויש אומרים אפילו מכר שלא באחריות יכול לדון עמו – שאומר: אין נוח לי שיהא לשמעון תרעומת עלי.

א. אף על פי שכל טענות שיכול לטעון, בית דין טוענים עבור שמעון, נפקא מינה אם שמעון אמר אין לי עדים וראיה, ולאחר זמן מצא ראיה, ששמעון אינו יכול להביאם וראובן יכול. או ששמעון פטרו משבועה. או גם כגון שטוען לבית דין הגדול אלך, ושמעון אינו יכול לטרוח לשם כראובן. וכן נפ"מ כשראובן ממולח יותר לטעון טענותיו, ועוד (ראשונים).
ב. עדים הקרובים לראובן או לשמעון, אינם יכולים להעיד בדין זה (עפ"י תוס' ועוד).
ג. הלכה כלשון אחרונה, שאפילו מכר שלא באחריות יכול לדון עמו (ראשונים; חו"מ רכז, א. ועתורי"ד ב"ב מא. וצ"ע), אבל במתנה לא – שאין כאן תרעומת (ב"י בשם הרשב"א; רמ"א שם).